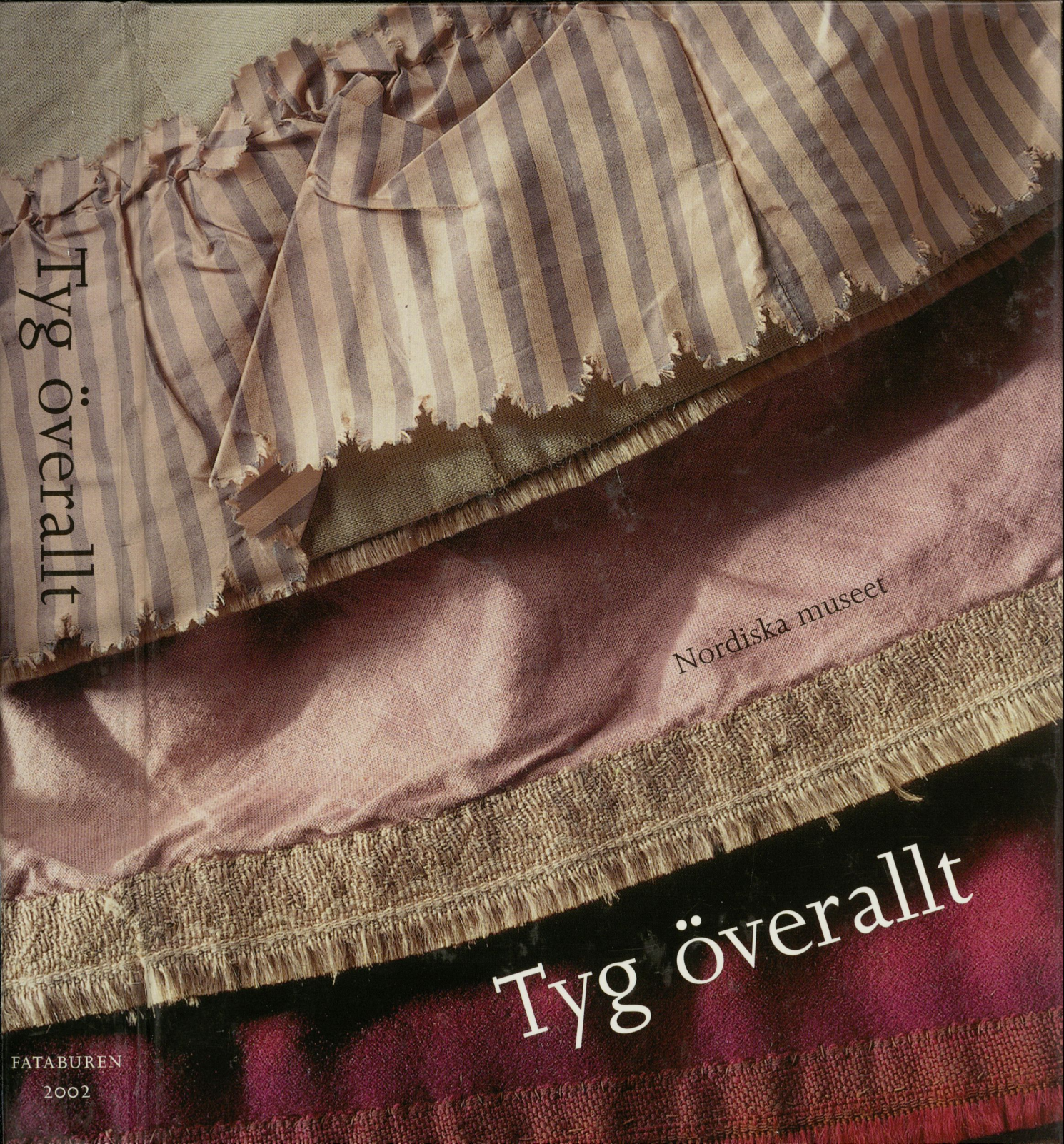

Tyg överallt

Nordiska museet

Tyg överallt

FATABUREN

2002

Nordiska museets och Skansens årsbok 2002

Tyg överallt

NORDISKA MUSEET

Fataburen 2002
Nordiska museets Förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordm.se

© Nordiska museet och respektive författare
Redaktör CHRISTINA WESTERGREN
Bildredaktör och fotograf om inte annat anges BIRGIT BRÅNVALL
I redaktionen BERIT ELDBIK och DAN WALDETOFT
Omslag och grafisk form LENA EKLUND
Omslagsbilder foto Birgit Brånvall och Karl Heinz Hernried i
Nordiska museet
För- och eftersättsblad foto Carl Wenngren i Norrköpings stadsmuseum
och Harald Olsson i Alingsås museum
Tryckt hos Fäth & Hässler, Värnamo 2002
ISSN 0348 971 X
ISBN 91 7108 483 5

För små att använda men bra att ha

MONICA HALLÉN

»Snören för korta att använda men kan vara bra att ha.« Så stod det skrivet på en etikett klistrad på en enkel glasburk. Vi har antagligen alla hört historier om dessa, lite mer än andra, sparsamma personer. I mitt fall är det en fiskare från Bohuslän och hans nogsamt ordnade snörsamling. I dag vet jag var allt detta tar vägen av sparade små bitar, från trasor, band, garner och snörstumpar, i alla de kvaliteter. En del av det materialet finns i Nordiska museets samlingar, på centralmagasinet i Julita, bland dess hundratusentals föremål.

Dessa underbara tofsar eller duskor på kuddar och dynor och vackert utsmyckade trasfranskanter, som alla är tillverkade av alldeles för små bitar som varit bra att ha! Några av tofsarna är överdådiga, med långsmala, vackert och ordentligt klippta trasor. En del är knubbiga, breda, endast bestående av några få lappar. Överblivna tygresster i alla de former men som ändå tillsammans bildar en egensinnig tofs. Hopsnurrade fransklippta remsor i lager på lager blir till slut som den vackraste trasros. På dynor och kuddar från 1700-talet är det huvudsakligen gårdens yllerester som tagits tillvara, vadmal i alla de kvaliteter, en och annan exklusiv kattun i vackert tryck, lite rutigt

Några av de överblivna tygrester i form av tofsar, duskor och trasrosor, som smyckar Nordiska museets dynor och kuddar i centralmagasinet på Julita.

Raffinerade trasfransar
monterade inuti
kuddens söm.

och randigt tyg, men mest av ylle för att ge tofsen lite stadga. Men någon gång glittrar det till av guldtråd och guldspets och ibland glänser det så grant om sidenet. Inte hade jag en aning om att man kunde variera den enklaste lilla trastofs så oändligt. Dessutom beundrar jag mina föregångare som med enbart rester lyckades få tofsarna så väl samstämda i färg och form till sina dynor och kuddar.

Trasfransarna visade sig vara än mer raffinerade, naturligtvis är de vävda. Ett smalt glesvävt band där varp och botteninslag består av

lingarn och fransinslaget är det finaste man har av överblivna rester från sidenband och brokader och kattuner. Bandet är sedan tämligen enkelt att applicera på kudden vid montering och naturligtvis göms det inuti sömmen så enbart den uppnosiga traskanten sticker ut.

Som den trasälskande person jag är så smälter mitt hjärta inför alla dessa underbara uttryck och avtryck i trasor. Uppfinningsrikedomen är outtömlig. Titta bara på den originella stolsitsen i vadmal från Hälsingland, med uddklippta remsor lagda i lager på lager i ett en-

Skarvsömskudde där
vadmalens stampade,
filtade väv kommer till
sin rätt.

kelt sparsmakat, kvadratisk mönster. Ett litet läckert lappverk som den mest ohändige person kan klara av och som kan varieras i det oändliga. Ju mer jag har studerat dessa vardagens små utsmyckningar, desto mer fascinerad blir jag över att knappheten är det varierade uttryckets rikedom. Precis som det lilla hälsingska vaggtäcket, med små vadmalsbitar, där storlek och form fått ge anslag till motivet, som applicerats på överbliven grov lin- eller hampväv. Vadmalens stampade, filtade väv är perfekt att användas till den här sortens små applikationer, påläggssömmar eller tofsar eftersom tyget inte trasar sig när det klipps i bitar. Flera exempel finns på slädtäcken eller skarvsömskuddar som fått små enkla motiv påsydda av tillklippt vadmal. Föremålen har en avskalad grafisk skönhet, som borde tillfredsställa den mest minimalistiska inredare eller formgivare.

Och visst smälter man också inför den lilla kudden i trensaflossa, där till och med en del av de iknutnanockorna ersatts med nockor i trasor. Fast det är inte vilka trasor som helst, tunn och småmönstrad kattun och små sidenrester fick här sin placering, och till och med lite rester av tyll kom till nytta.

En riktig trasslukare är slitryorna. Till dessa stora tunga sängryor av ylle har det i nockorna behövts en imponerande mängd med tygres-ter. Allt för att göra täcket så värmande som möjligt; här har den dekorativa effekten fått stå tillbaka för den rent praktiska men intryck-et är mäktigt.

Trastäcke, sluns, slarvtjäll, slarvtättja, skarvtjäll, kärt barn har många namn. De flesta av den här typen av vävar kommer från Hälsingland, Gästrikland och Dalarna. Förmågan att kunna utnyttja små överblivna bitar är beundransvärd, från slitryornas värmande funktion till trastäckenas enbart dekorativa användande av överblivna

Stolsits i vadmal från Hälsingland.

Kudde i trensaflossa.

tyg- och garnrester. Inlagda, avklippta, med eller utan utstickande traskanter. De inlagda mönstren bildar kors, streck, hjärtan, vågor, romber och knappt något täcke är lika, från den ena änden till den andra. Där finns täcken med vandrande trasor i intrikata mönster eller små inlagda trasbitar – slarvtjäll – där ändarna sticker ut som fjärrilsvingar och mönstret flockar sig i våg-, streck- eller prickmotiv på väven. Även botten består av trasor om än av ädlaste sort, nämligen linnetyger. Detta kan man kosta på sig i landskap som har en stark linodlar- och linvävarkultur. Med det glänsande linet i varpen och det mjukt slitna lentyget till inslag får man en härligt följsam väv som är utmärkt som sommartäcke eller vackert prydnadstäcke.

Min favorit sedan många år är det annorlunda trastäcket från Häl-singland, med mängder av streckgubbar som står på parad rad efter rad. Dess hemort är Malvik i Alfta socken och det införskaffades 1935, från Fröken Maja Johnsson för 2 kr. Hur många gånger har jag inte lurat på hur de tillsynes enkla gubbarna är vävda, alla ser nämligen exakt likadana ut. Den enkla papperskopian som jag hade i min hand var inte tillräckligt tydlig. Om man började med fötterna vilket är det mest naturliga var det faktiskt väldigt svårt att inte få gubbarna att svaja högst betänkligt åt olika håll. Att få tillfälle att verkligen konfronteras med en väv kan aldrig ersättas av ett foto. Verkligheten visar spår, som är otroligt viktiga för kunskap om material och förståelse av tekniker m.m. Det var högst påtagligt när det gällde den här speciella väven. För här har väverskan löst problemet på ett synnerligen elegant sätt: ställ allt på huvudet och det vävtekniska ger sig självt. Börja med en enda lång trasa med gubben stående på huvudet, låt ändarna vandra åt var sitt håll för att gå ihop vid halsen, fläta sig om varandra för att bilda kroppen. Lägg samtidigt in en ny trasa vid halsen där en ända slinker åt höger och den andra till vänster och bildar armar och händer. När kroppen är färdigflätad skiljer sig ändarna återigen för att vandra ut i varsitt ben och avslutas med den lilla foten, och se – en perfekt liten streckgubbe uppenbarar sig.

Täcke med streckgubbar i rad efter rad.

Monogrammen har väverskan förmodligen trätt i efteråt för de böljar fram på ett något egensinnigt sätt.

Från den minsta lilla tofs eller duska på 1700- talet till vår mest älskade trasväv – trasmattan – detta rikedombevis där väverskan verkligen kunde frossa i trasor. Trasmattan för oss framåt i tiden, och från mitten och senare delen av 1800-talet ingår den som en av dessa hemmets föremål som aldrig kommer att bli omoderna, bara än-

dra skepnad i tidens tecken. Och vilka trasmattor skulle inte vi kunna åstadkomma med vårt överflöd av material. Men tänk på att även idag gäller att den bästa kvaliteten på våra trasmattor får vi av de lagom slitna tygresterna.

Inte nog med att föremålen i sig har en historia att berätta genom funktion, ålder och kvalitet, trasanvändningen ger ytterligare en dimension, som för oss några årtionden bakåt i tiden. Det sparade, det slitna, det upprepade materialet berättar om ett ännu äldre dräkt- och inredningsskick. Återbruk kallar vi det för idag och gör det till en dygd, som förr var en nödvändighet. Men jag tror inte man tänkte på det sättet. Finns det inte någon affär runt hörnet där vi kan köpa allt vi anser att vi måste ha, plus lite till, då är det naturligt att spara och ta tillvara stort som smått för att bygga upp ett eget materialförråd. I det perspektivet blir till och med den minsta lilla trasa åtråvärd.

Om nu någon skulle undra varför man ansträngde sig för att pryda dynor och kuddar med alla dessa olika typer av duskor eller tofsar, så är en teori att det var för att spara hörnen, som är det mest utsatta stället på en dyna. Det var helt enkelt greppvänligt och skyddade dynans hörn från slitage. En annan teori är att det var för att dunet inte skulle tränga ut genom hörnen, vilket det gör om hörnen slits ut. I Skåne där man gärna ville visa hur mycket fint man hade råd med, glittrade det lite extra av sidenbrokader och guldspetsar i duskorna. Man ville skryta helt enkelt. Men den rent estetiska faktorn är förmodligen också en bidragande orsak. Då som nu ville man göra det så vackert som möjligt.

MONICA HALLÉN förestår Nordiska museets magasin på Julita. Hon har utbildning som hemslöjdskonsulent från Handarbetets Vänner och hennes specialitet är folklig textil, i synnerhet vävning. Inom detta område har hon medverkat i flera böcker och tidskrifter.

Trasväven

Bindning: Tuskaft.

Varp: Lingarn 16/2 kokt, från Holma Hälsingland ab.

Inslag: Lintrasor av olika slag, grovt som tunt. Trasorna klipps
ca 1,5–2 cm breda. Samt rester av lingarn till fäll.

Sked: 50/10 1 tr i solv och rör.

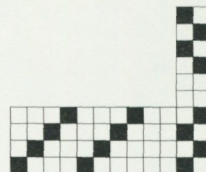
Varptäthet: 5 tr/cm.

Inslagstäthet: Ca 2–3 inslag/cm.

Skedbredd: 60 cm = 1 dryg alns bredd. Trastäcken vävs i 2 våder.

Trådantal: 304 tr.

Stad: 2 tr i solv och rör 2 ggr.

VÄVNING

Kvaliteten är en mittemellankvalitet, det finns både grövre och tunnare varianter. Men det är kombinationen med en varp av lin och att man använder slitna lintrasor till inslag, som gör de äldre trastäckena så underbart mjuka och lagom följsamma i kvaliteten. De kulörta ränderna består ofta av bomulls- eller yl-letrasor, detsamma gäller för alla mönsterinblock.

Bredden på trasorna kan variera något beroende på tygets grovlek och hur hårt slitna de är, ca 1,5–2 cm. Mönstertrasorna varierar från 1 cm och uppåt beroende på traskvaliteten.

Botteninslaget bågäs mjukt och jämnt över hela bredden, slut skälet och slå till. Slå inte för hårt.

Mönsterinblocken läggs in i öppet tuskaftsskäl och förs över botteninslaget, antingen vid varje botteninslag eller över vartannat.

Vill du väva streckgubbarna, följ diagrammet. I övrigt är det fri placering som gäller. Låt dig inspireras av de gamla men gör det på ditt sätt.

Randa efter behag, testa ditt randmod, eller om du har ett gott randhuvud. Så sa man förr om den väverska som var särskilt duktig på att randa.

Fällen vävs med ett relativt grovt lingarn. Båga inslaget så att kanterna inte dras in. Inslaget ska täcka varpen. Väv ca 3 cm i tuskaft.

Mönsterpassning, lättast är att räkna antalet botteninslag, är det breda enfärgade partier, mät men var konsekvent, ha alltid samma spänning på varpen när

du mäter. Skriv och skissa hela tiden vad du gör och hur du gör, om du vill att våderna ska harmoniera och mönsterpassa mot varandra.

Mått, beräkna att ditt trastäcke blir ca 175 cm långt, tänk på att lägga till ca 10 % i invävning och krymp om du mäter konsekvent i sträckt varp.

MONTERING

De flesta trastäcken sys ihop med sömsmån. Lägg våderna räta mot räta och sy med efterstygn ca 0,5 cm in på våden, eller kasta ihop våderna. Sy gärna med lingarn.

Fållen dubbelviks och smygsys mot det första trasinslaget. Fållen blir ca 1 cm bred.

Trasband till frans

Bindning: Tuskaft.

Varp: Lingarn 16/2 oblekt.

Inslag: Botteninslag lingarn 16/2 oblekt, mellaninslag trasor
ca 1–2 cm breda, i varierande längd.

Bredd: ca 0,5 cm + frans.

Inslagstäthet: Ca 3 botteninslag och ett trasinslag per 0,5 –1 cm.

Trådantal: 10 tr.

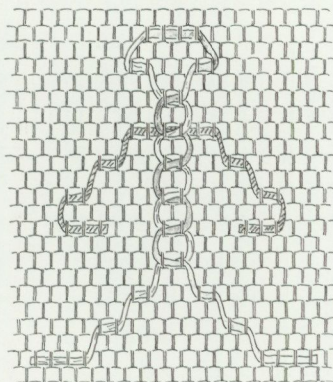
VÄVNING

Väv bandet i en bandgrind eller bandvävstol.

Till inslag välj remsor av silke, lin eller bomull, även rester av band är gångbart. Allt som är vackert tillsammans och harmonierar till det tänkta arbetet. Mellan varje fransinslag vävs 3 bindande tuskaftsinslag. Hur hårt du ska slå in tygremsan beror på vilken effekt du vill uppnå med trasfransen. I höger sida av bandet ska remsan bilda en ögla på 1–3 cm eller låt tygremsan sticka ut ca 1–3 cm. Detta beror på hur långa fransar du vill ha på ditt band eller är beroende av hur långa remsor eller tygbitar du har tillgång till. Det finns inga gyllene regler för hur det ska vävas eller hur det ska se ut. Det finns inga »måsten«, det är dina tyg- eller bandrester som bestämmer slutresultatet.

Vävning av streckgubbe från Malvik

Vänd diagrammet upp och ner och ställ streckgubben på huvudet. Åtgång, 2 trasor, 1 st 34 cm (kroppen) och 1 st 16 cm (armarna) drygt 1 cm breda. Inplocket är över 35 varptrådar och 21 inslag. Gubben blir ca 7 cm bred och 10 cm hög. OBS! Detta trastäcke vävs med endast 2 trasinslag/cm, använd rätt så grova linnetrasor ca 2 cm breda. Börja med den långa trasan på 34 cm som läggs in under de fyra varptrådarna som bildar toppen på huvudet och mitten av figuren, följ därefter diagrammet. Alla inplock sker på vartannat inslag. Randa efter behag och plocka in så många gubbar som du har lust med. Klipp av trasan så nära varptråden som möjligt i slutändarna på inplocket. Lycka till och gör gärna som dina föregångare: plocka in dina initialer och året. Tänk på framtida kollegor (museifolk).

Teckning Monica Hallén.